

DE REUS A ROMA: LA FAMÍLIA ROBUSTER AL SEGLE XVI. ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LES ESTRATÈGIES FAMILIARS

Ignasi Fernández Terricabras

INTRODUCCIÓ¹

Amb aquestes pàgines voldríem cridar l'atenció dels historiadors sobre la funció que tenen els beneficis eclesiàstics en certes estratègies de promoció familiar. La presència a l'Edat Moderna de famílies que compten amb un gran nombre de clergues permet plantejar una hipòtesi: l'existència d'estratègies familiars en les quals la promoció passa justament a través del benefici eclesiàstic, transmès de generació en generació, normalment d'oncle a nebot. El càrrec eclesiàstic pot ser un instrument de promoció social tan eficaç com el matrimoni o la carrera a l'administració. A la Monarquia Hispànica aquestes estratègies es desenvolupen principalment als capítols catedralicis, car el rei, que tria els bisbes, vigila que cap família no pugui apoderar-se de facto d'una diòcesi, a diferència del que passa, per exemple, a França o a Itàlia. Les rendes de la catedral poden ser

1. Abreviatures:

AGS: Archivo General de Simancas (Valladolid) ; E: Estado.

AHCT: Arxiu Històric de la Catedral de Tarragona; C: Carteria

AMAEM: Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (Madrid); SS: Embajada de España ante la Santa Sede.

AOPM: Archivo de la Obra Pía de Montserrat (Roma).

ASV: Archivio Segreto Vaticano; NS: Nunziatura di Spagna.

AZ: Archivo Zabálburu (Madrid).

emprades per millorar la posició social d'una família, sobretot si el beneficiat sap aprofitar les ocasions que se li presenten per tal d'ascendir en la jerarquia eclesiàstica, i d'influir sobre la vida local o d'ocupar càrrecs en l'administració reial.

Encara manquen estudis sociològics sobre la composició dels capítols a l'època moderna allò que hom coneix permet suposar que les dignitats i les canongies, sobretot les dels capítols més importants, estaven dominades per les classes socials més altes de cada regió². Els principals càrrecs dels capítols solen ser ocupats per membres de famílies de la noblesa i de la burgesia local, sovint les mateixes que trobem en els llocs de responsabilitat municipal. Com ha mostrat Montserrat Jiménez, en els capítols catedralicis es plantegen “estratègies molt competitives” per assegurar-se els llocs de poder, que donen lloc a “nissagues familiars” que es prolonguen àdhuc secularment³.

Una d'aquestes nissagues és la de la família Robuster, provinent de la vila de Reus. Entre 1532 i 1584, un mínim de 14 membres d'aquesta família de mercaders obtenen canongies al capítol de la catedral de Tarragona. Segons la relació de canonges elaborada per Mn. Salvador Ramon, el primer és el canonge Gabriel Robuster, el 1532. El segueixen Francesc Robuster Nicolau, que és infermer el 1535; Francesc Robuster, canonge el 1540; Pere Robuster, canonge el 1543... i així successivament fins arribar a Rafael Robuster d'Enveja, xantre de la catedral des del 1581 fins a la seva mort el 1621⁴. Però sobretot voldríem evocar en aquestes pàgines la branca romana de la família, car alguns dels seus membres aprofiten els ingressos de la canongia per desenvolupar una brillant carrera a Roma, al servei de la burocràcia pontificia o reial.

2. Pedro FATJÓ GÓMEZ, “Aproximación a una élite institucional de la Cataluña moderna: los capitulares de la Seo de Barcelona en el s. XVII”, *Pedralbes*, 13-II (1993), p. 156-158.

3. Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Barcelona, 1999, p. 304.

4. Agraïm a Mn. Salvador Ramon i Vinyes, arxiver de la catedral de Tarragona, que ens hagi deixat consultar les llistes de canonges que ha elaborat. Alguns d'aquests personatges apareixen a Josep OLESTI TRILLES, *Diccionari Biogràfic de Reusencs*, Reus, 1991, p. 560-563.

FRANCESC ROBUSTER

No coneixem les raons que duen Francesc Robuster, canonge de Tarragona des de l'any 1540, a anar a Roma. Sabem, però, que el 1545, l'ambaixador de Carles V, Diego Hurtado de Mendoza, el tria per exercir els càrrecs de procurador i de sol·licitador del rei a Roma. La seva tasca consisteix a intervenir en nom de l'emperador en els litigis i els assumptes que es tracten a la Cort pontifícia. El 1547, Carles V confirma el nomenament⁵. Robuster té assignat un salari de 180 escuts anuals sobre les rendes del virregnat de Nàpols. De tota manera, Francesc ingressa la primera paga el mes d'octubre de 1555, deu anys després del seu nomenament⁶. Robuster ha pogut mantenir-se durant tot aquest temps, perquè disposa d'altres ingressos, en particular les rendes del seu canonicat a la catedral de Tarragona on, a més, segons Mn. Salvador Ramon, ha ascendit a la dignitat d'infermer el 1546.

Francesc Robuster esdevé ràpidament un agent eficaç dels ambaixadors del rei, tot intervenint en afers fonamentals. Li encomanen informes i gestions sobre la reforma dels ordes religiosos, els nomenaments del Patronat Reial, la negociació de la croada, la concessió de privilegis i relíquies al monestir de l'Escorial, la conversió dels moriscos del Regne de València,... A més, treballa entre els bastidors de la Cúria per obtenir informacions que puguin ser d'interès per al monarca⁷. Robuster tramita a Roma alguns assumptes privats del poderós secretari reial, Francisco de Eraso, amb qui manté correspondència sobre diverses qüestions⁸. I, és clar, disposa d'importants quantitats de diners per distribuir entre els oficials de la Cúria⁹. Francesc s'ocupa, també, a vegades ajudat pel seu nebot Gabriel i per d'altres beneficiats de la catedral, dels afers a Roma del capítol de Tarragona: el plet per la jurisdicció de Reus, qüestions tributàries, etc.¹⁰

5. AMAEM, SS, 48, f. 1.

6. AOPM, 2252, s.f., carta de Felip II a Alonso Sánchez, tresorer de Nàpols.

7. Per exemple, AGS, E, 883, f. 22. Alguna vegada el rei escriu directament a Francesc Robuster: ASV, NS, 464, s.f., cartes del 08-04-1565, 19-12-1565 i 04-12-1566.

8. AGS, E, 141, f. 14, 16, 93; 900, f. 96, 149, 150, 151b; 901, f. 192. Sobre la importància d'Eraso a la Cort, José MARTÍNEZ MILLÁN; Carlos J. DE CARLOS MORALES, *Felipe II (1527-1598). La configuración de la Monarquía Hispana*, Salamanca, 1998, p. 367-8.

9. AGS, E, 896, f. 164.

10. Per exemple, AHCT, C, 66, cartes del capítol a Roma el 20-10-1553, 06-04-1554, 06-04-1555, 29-12-1555, 08-05-1561, 22-02-1562, 28-09-1562, etc.

Per això l'ambaixador, ja sigui Francisco de Vargas (1559-63) o Lluís de Requesens (1563-67), aconsella al rei que li faci noves mercès: pensions o el nomenament per una abadia catalana de Patronat Reial¹¹. Tanmateix, el mes de novembre de 1563, Requesens demana al rei el nomenament d'un segon sol·licitador per ajudar Robuster, perquè ja és molt vell¹². Malgrat aquesta petició, Robuster continua exercint tot sol els seus càrrecs. Fins i tot el 1567 és el prior de la Congregació de la Corona d'Aragó a Roma, amb seu a l'església de Santa Maria de Montserrat¹³. Finalment, mor el 19 de març de 1570¹⁴.

GABRIEL ROBUSTER I NEBOT

Entre els candidats a succeir Francesc, trobem el seu nebot Gabriel Robuster i Nebot. Segons les dades de Mn. Salvador Ramon, Gabriel és canonge de Tarragona des del 2 d'octubre de 1546. El 1554 és enviat pel seu capítol a Roma per ajudar al seu oncle Francesc en el plet de la jurisdicció sobre Reus¹⁵. Ja no tornarà mai a Tarragona, però això no serà obstacle, perquè el 26 de juny de 1557 prengui possessió de la dignitat d'ardiaca de Sant Fructuós, càrrec en el qual succeeix el seu oncle Francesc Robuster el Jove¹⁶. Finalment, el dia 1 de setembre de 1567, sense moure's de Roma, és nomenat degà del capítol¹⁷, el càrrec de més prestigi i autoritat de la catedral, que ell ostentarà fins a la seva mort.

Cal dir, però, que el 1570 l'ambaixador de Felip II a Roma, Juan de Zúñiga (1567-80), i el cardenal Granvela recolzen un altre candidat pel càrrec de procurador i sol·licitador del rei: el gironí Benet de Girgós, secretari de l'ambaixada¹⁸. Zúñiga recorda que els decrets del concili de Trento

11. AGS, E, 885, f. 97, 98; 886, f. 18, 94; 890, f. 20; 902, f. 40.

12. AGS, E, 893, f. 200.

13. AOPM, 70, f. 185.

14. AGS, E, 913, f. 50, 64.

15. AHCT, C, 66, s.f., carta del capítol a l'infermer Robuster i a Micer Gili, el 06-04-1554.

16. No sense litigis : AHCT, C, 66, s.f., carta del capítol a Roma, el 24-03-1557.

17. Vegeu també ASV, NS, 23, f. 227.

18. Sobre aquest personatge, Tomás TERESA LEÓN, "El Index Regiarum Praesentationum de Girgós", *Hispania Sacra*, 16 (1961), p. 171-184.

obliguen Robuster a residir a la seva diòcesi, com reclama l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Cervantes¹⁹.

La tensió entre Cervantes i la família Robuster prové en part dels conflictes que han oposat el 1569 a Tarragona el nebot del cardenal i administrador de l'arxidiòcesi en la seva absència, Francisco de Gaeta, i el capítol catedralici. Entre d'altres motius de fricció, Gaeta ha volgut nomenar un comensal de la catedral, mentre que, segons el capítol, el nomenament correspon a l'ardiaca de Sanct Fructuós, que no és altre que Gabriel Joan Robuster i Nebot²⁰. És, doncs, normal l'exigència de Cervantes sobre el retorn de Gabriel Robuster a Tarragona, més si tenim en compte que el cardenal, que ha participat al concili, és un fervent partidari de les reformes.

En canvi, la candidatura de Gabriel Robuster a procurador del rei és recolzada amb força pel seu cosí Cristòfol Robuster, oïdor de la Rota romana. Cristòfol recorda a Felip II que és normal que els bisbes i els capítols tinguin agents a Roma, exonerats del deure de residència. Esmenta, a títol d'exemple, que llur oncle Francesc Robuster era també canonge i sempre havia desenvolupat amb eficàcia el seu ofici²¹.

Provisionalment, Gabriel Robuster comença a exercir el càrrec del seu oncle, tot i no haver obtingut el nomenament oficial. La seva habilitat sembla haver convençut l'ambaixador Zúñiga que, el 1572, demana al rei la seva designació definitiva. Zúñiga comunica que Robuster està disposat a renunciar a la seva dignitat catedralícia, si aquesta és incompatible amb el càrrec de procurador²². Però ningú no l'obligarà a fer-ho, la qual cosa és remarcable: Robuster és degà d'un capítol sense residir-hi durant 14 anys.

Felip II acaba nomenant Gabriel Robuster procurador i sol·licitador a Roma i li assigna el mateix sou que al seu oncle Francesc²³. Posteriorment, l'ambaixador Zúñiga demana un augment de salari fins als 400 o 500 ducats anuals, tot adduint que la seva desconfiança vers els agents de particulars presents a Roma fa que sempre encomani a Robuster totes les

19. AGS, E, 913, f. 50, 101, 149 i 185.

20. AHCT, C, 67, s.f., carta del capítol a Francesc i Gabriel Robuster, el 22-07-1569 ; vegeu també la carta a Cervantes, el 05-06-1569. Els comensals eren beneficiats de rang immediatament inferior als canonges.

21. AGS, E, 913, f. 64.

22. AGS, E, 918, f. 146.

23. AMAEM, SS, 48, f. 19. Vegeu també AGS, E, 918, f. 229.

gestions²⁴. En efecte, tota mena d'afers delicats per la Corona passen per les mans de Gabriel Robuster: venda de jurisdiccions eclesiàstiques, nomenament de bisbes, plets entre prelats i capítols, etc. A més, gestiona els interessos del poderós secretari reial Mateo Vázquez de Leca, també clergue, que havia resignat diversos beneficis eclesiàstics²⁵. I s'encarrega dels assumptes propis del capítol de Tarragona a la Cúria²⁶. Exerceix el seu càrrec fins a la seva mort, el 14 de setembre de 1581²⁷, any durant el qual havia estat elegit de nou prior de la Congregació de Montserrat. Devia ser un home força ric, si jutgem pels problemes que posarà l'administració per la seva herència²⁸.

CRISTÒFOL ROBUSTER I DE SAMANT

Cristòfol Robuster i de Samant va néixer a Reus el 1525²⁹. És fill de Joan Samant i de Magdalena Robuster, germana de Francesc Robuster. Criat primer per la seva àvia materna, Àngela Robuster, als set anys passà sota la tutela de l'oncle Gabriel Robuster, germà de la seva mare, canonge i infermer de la catedral de Tarragona. Mort Gabriel -que no ha de ser confós amb el procurador de Felip II homònim- el 1546, Cristòfol restà a càrrec del seu oncle Francesc Robuster, que li pagà els estudis a les universitats de Lleida i de Perugia, on obtingué el doctorat en dret civil i canònic. El 1551 Francesc portà Cristòfol a Roma i l'introduí en els ambients

24. AZ, 51, f. 70; 55 f. 7, 101, 112 i 143; 77 f. 111. No sabem, si Felip II ha acceptat la petició de l'ambaixador. En tot cas, el 1575 Zúñiga demana pensions sobre algun bisbat per Girgós i per Robuster: A. Histórico Nacional (Madrid), Consejos Suprimidos, 15189-II, f. 10.

25. AMAEM, SS, 5, f. 263-296; AZ, 55, f. 40 i 101. Vázquez de Leca havia acumulat nombroses pensions i beneficis eclesiàstics: A. W. LOVETT, *Philip II and Mateo Vázquez de Leca: the Government of Spain (1572-1592)*, Ginebra, 1977, p. 109-113, 124. Vegeu també J. MARTÍNEZ MILLÁN, *Felipe II...*, p. 500-502.

26. AHCT, C, 66, cartes del capítol als seus procuradors a Roma, 08-05-1561, 12-10-1561, 22-02-1562, 28-09-1562, etc.

27. AOPM, 1637, f. 2. Segons l'índex de Mn. Salvador Ramon, el seu successor com a degà de la catedral de Tarragona és un altre membre de la família: Lluís Joan Robuster.

28. AOPM, 1068, f. 199-203; AZ, 76, f. 15.

29. Francisco GRAS Y ELÍAS, *Hijos ilustres de Reus*, Barcelona, 1899, p. 13-15; Josep Maria DOMINGO BLAY, *Fills il·lustres de Reus*, Reus, 1979, p. 11-14.

de la Cúria i de la colònia catalana a Roma: el 1559 i el 1560, Cristòfol ja és el prior de la Congregació de la Corona d'Aragó³⁰.

El 1561, Felip II proposa el nom de Cristòfol al papa Pius IV pel càrrec d'oïdor de la Rota que havia de correspondre sempre a un natural de la Corona d'Aragó. La Rota és el tribunal encarregat de jutjar els casos que, havent estat objecte d'apel·lacions, eren sentenciats per la Santa Seu. Però de cop i volta es propaga el rumor que fa deu anys Cristòfol hauria estat implicat en l'apallissament d'un home i que, a conseqüència dels cops rebuts, hauria mort als quinze dies. El seu oncle, el procurador del rei Francesc Robuster, defensa per escrit la innocència de Cristòfol: la víctima no hauria mort a causa dels cops, sinó d'una «febra pestilente»³¹. L'ambaixador Francisco de Vargas, ha de multiplicar-se per fer oblidar les sospites que recauen sobre Robuster, però, el mes de desembre de 1562, comunica que Cristòfol ja exerceix normalment les funcions d'oïdor i lloa l'elecció feta pel monarca³².

Des d'un lloc de tanta importància, Cristòfol pot demanar a Felip II el 1570 que el seu cosí Gabriel sigui nomenat procurador i sol·licitador del rei. Gràcies a la seva coneixença de la Cúria, Cristòfol esdevé també un col·laborador important de l'ambaixador Juan de Zúñiga que, a partir del mes de juny de 1573, proposa moltes vegades al rei que el faci bisbe. L'ambaixador arriba a sospesar la possibilitat que el papa el nomeni cardenal³³. En tot cas, Cristòfol és el titular de la dignitat d'ardiaca de Santa Maria del Mar a la catedral de Barcelona i publica diverses obres³⁴.

Finalment, el 1577 el vicescanciller d'Aragó demana Zúñiga que s'informi si Robuster acceptaria el bisbat de Lleida. Tanmateix, altres candidats fan córrer el rumor de què en el passat Cristòfol hauria tingut fills, la qual cosa Felip II decideix presentar el prestigiós jurista mallorquí, Miquel Tomàs de Taixequet³⁵. Aquest mor poc després, el 9 de juliol de 1578. Felip

30. ASV, NS, 464, s.f. obligacions entre Cristòfol i Laura Robuster. El 1563 Cristòfol és governador de la Congregació i Francesc n'és el prior.

31. AMAEM, SS, 5, f. 260. Designat el 14 de novembre de 1561, Cristòfol no ha pogut completar el seu procés de nomenament fins el 7 de desembre de 1562: José RIUS, "Auditores españoles en la Rota romana", *Revista Española de Derecho Canónico*, 3 (1948) p. 767-781.

32. AGS, E, 892, f. 91. Elogis del cardenal Pacheco: 896, f. 171.

33. AZ, 55, f. 143; 64, f. 7; 77, f. 109.

34. La més coneguda, dedicada a Gregori XIII: *De Modo Auxiliandi Pauperes qui sunt in Carcere* (1577).

35. AZ, 73, f. 31. ASV, NS, 20, f. 126.

II tria aleshores Robuster, però Gregori XIII no vol acceptar-ho, tot aduint que la importància dels afers que Robuster està tractant a la Rota impedeixen el seu retorn a Catalunya. Simultàniament, el papa suggereix a Robuster que renunciï a la presentació reial, deixant entendre que podria fer-lo cardenal, cosa que no farà mai³⁶.

Malgrat tot, el 1579 i el 1580 el papa insisteix, perquè el rei concedeixi a Robuster una pensió sobre les rendes d'un bisbat i àdhuc demana, a fi d'aconseguir-ho més fàcilment, que el naturalitzin castellà³⁷. El 1581, el secretari reial Jerònim Gassol consulta Zúñiga, aleshores virrei de Nàpols, la possibilitat de què Robuster sigui nomenat Viccanciller d'Aragó, tot i que la seva condició eclesiàstica sembla ser un obstacle³⁸.

Com oïdor de la Rota, Cristòfol tracta afers importants, a vegades lligats als seus orígens. Així, ajuda la ciutat de Reus en els seus plets de jurisdicció amb la catedral de Tarragona. És normal que el representant enviat pel municipi de Reus a Roma per obtenir algunes concessions del papa sigui també un Robuster³⁹. Paradoxalment, el 1585 Cristòfol Robuster es beneficia de les seves bones relacions a Roma per obtenir la dignitat d'infermer de la catedral de Tarragona⁴⁰.

Només després d'acabat el pontificat de Gregori XIII, Cristòfol Robuster pot acceptar un bisbat. El 17 de juny de 1587, Felip II presenta Cristòfol pel bisbat d'Oriola⁴¹. Sixte V confirma el nomenament el 26 de febrer de 1588. Tanmateix, els problemes comencen, quan Cristòfol no mostra cap intenció d'anar-se'n a la seva nova diòcesi. Fins i tot obté que Sixte V el preconitzi bisbe amb el permís de conservar la seva plaça d'oï-

36. ASV, NS, 11, f. 394; 20, f. 440; 22, f. 390. El 22 de juny de 1580 és nomenat Carles Domènech.

37. ASV, NS, 27, f. 128; 29, f. 15, 33.

38. AZ, 77, f. 115.

39. Josep BLANCH, *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, Tarragona, 1985, p. 154; F. GRAS, *Hijos...*, p. 14-15; J. M. DOMINGO, *Fills...*, p. 13-14; Andrés BOFARULL I BROCA, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, Reus, 1959, v. I, p. 69-71. Bofarull diu que el saló de plens de l'Ajuntament de Reus havia conservat fins el 1835 un bust de Cristòfol: v. I, p. 76.

40. Segons Mn. Salvador Ramon, Cristòfol ja era canonge des del 1542. El 1565, el capítol rep la notícia de què el papa l'ha nomenat prior i es propaga el rumor de què fins i tot hauria demanat el deganat. El capítol escriu aleshores a Roma per recordar que segons un antic privilegi pontifici, són els canonges els qui trien el degà, i demanen a tots els Robuster de Roma que defensin aquest privilegi: AHCT, C, 66, cartes a Cristòfol, Francesc i Gabriel Robuster, el 30-09-1565.

41. AMAEM, SS, 7, f. 39.

dor de la Rota romana. Això irrita Felip II, que li recorda que la diòcesi necessita la presència del prelat. En una nota de la seva pròpia mà, el rei instrueix l'ambaixador: «en todo caso, hareis que venga luego a residir su iglesia, que no se confie otra cosa, ni yo le nombrara sino fuera para residirla»⁴². De fet, el sobirà ja ha designat l'aragonès Francisco Peña per ocupar el lloc d'oïdor de Robuster⁴³. Finalment, el 10 de maig de 1588, Cristòfol se'n va a Oriola. A Roma, la seva cosina, Laura Robuster, s'encarrega d'administrar les seves propietats⁴⁴.

Al seu bisbat, Robuster duu a terme diverses reformes, a vegades amb l'oposició del clergat local⁴⁵. Ja sigui pels conflictes o per la nostàlgia, Robuster torna a Roma cap el 1592, amb el pretext que ha de dirigir uns plets que oposen la seva diòcesi al capítol de Cartagena i als senyors d'El-da. No només torna a mancar al deure de residència, sinó que a més obté dos breus del papa que indignen Felip II. El primer li permet arrendar les rendes de la seva diòcesi durant tres anys; el papa preveu que en cas de què Cristòfol mori abans d'aquest termini, el seu successor ha de mantenir l'arrendament en els termes estipulats per Robuster. Felip II s'enutja, perquè la disminució de les rendes dels bisbats fa baixar la importància del nomenament dels bisbes com a mercè reial: «Este breve es muy perjudicial al Patronazgo Real y al bien universal de todas las iglesias de Hespaña y si se diese a Roboster (sic) que usase de él, le conseguirían con facilidad los demás perlados». El segon breu pontifici suspèn el pagament de les pensions que el rei havia fixat sobre els ingressos episcopals d'Oriola, amb el pretext de què superen la tercera part del total de les rendes del bisbat⁴⁶. És un ultratge al rei, que ha ordenat pagar aquestes pensions i que tem que d'altres prelats vulguin seguir l'exemple de Robuster per tal de posar entrebancs als pensionistes, «que las más de las veces son personas que me

42. AMAEM, SS, 7, f. 57.

43. AMAEM, SS, 7, f. 40. ASV, NS, 34, f. 200.

44. ASV, NS, 464, s.f. , assegurança de vida de Cristòfol Robuster, el 25-01-1588, i memòria "di quello che io, Laura Robuster, ho speso per ordine di Monsignor Robuster".

45. Gonzalo VIDAL TUR, *Un obispado español: el de Orihuela-Alicante*, Alicante, 1961, v. I, p. 143.

46. El dret canònic autoritzava tot patró a establir pensions sobre les rendes del benefici presentat sempre i quan la suma d'aquestes no superi la tercera part del valor total de les rendes del benefici. Sobre la importància que Felip II atorgava a les pensions sobre els bisbats, Ignasi FERNÁNDEZ TERRICABRAS, *Felipe II y el clero secular. La aplicación del concilio de Trento*, Madrid, 2000, p. 186-195.

han servido mucho». El rei ordena al seu ambaixador que faci tornar el bisbe i que obtingui la revocació d'aquests dos breus⁴⁷.

D'altra banda, a Oriola les coses no rutllen gaire. El vicari general que Robuster ha deixat a la diòcesi, el Doctor Felip Jordi, ardiaca de Conflent a la catedral d'Elna, ha d'afrontar la resistència d'una part del clergat i, sobretot, la desobediència oberta de membres del capítol catedralici⁴⁸. Cristòfol, que no vol tornar a Oriola de cap manera, renuncia finalment al bisbat el 9 de febrer de 1593⁴⁹.

Robuster resta a Roma, des d'on segueix participant en afers polítics⁵⁰ i administra les seves propietats. Per exemple, cobra les rendes del priorat benedictí de Santa Maria de Flix, que posseeix en comanda per una concessió de Felip II anterior al seu nomenament episcopal⁵¹. Cobra també pensions concedides per diversos papes: sobre les rendes de la preceptoria de la catedral de Girona, sobre les rendes de les dignitats de xantre i de prior de la de Tarragona (600 lliures barceloneses anuals cadascuna), així com dues terceres parts dels fruits de la catedral de Tarragona (600 lliures més)⁵². El 19 d'octubre de 1597, Cristòfol mor a Roma i és enterrat a l'església de Montserrat, recentment reconstruïda. De fet, ell mateix n'havia consagrat el nou altar major, el 4 de setembre de 1594⁵³.

El nostre objectiu no és resseguir l'evolució dels Robuster que romanen a Catalunya. Tanmateix, cal recordar que, a més de Cristòfol, un altre Robuster esdevé bisbe a la mateixa època: el seu nebot Francesc Robuster i Sala. Segons Nadal, va néixer a Igualada el 18 de setembre de 1544, fill de l'apotecari Antoni Sala, d'Igualada, i de Montserrat Robuster, de Reus⁵⁴.

47. AMAEM, SS, 12, f. 138.

48. ASV, NS, 464, s.f., carta de l'ardiaca Jordi a Cristòfol Robuster, el 27-06-1592.

49. AMAEM, SS, 12, f. 138.

50. El 1596 actua com a ambaixador de la Diputació del General a Roma; Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, 2003, p. 235.

51. Ernest ZARAGOZA PASCUAL, "Documentos inéditos referentes a la reforma monástica de Cataluña durante la segunda mitad del siglo XVI (1555-1600)", *Studia Monastica*, 19 (1977) p. 171.

52. ASV, NS, 464, s.f., acte davant notari de la Cambra Apostòlica, l'11-04-1595, i còpia del breu de Climent VIII a Cristòfol Robuster, sense data.

53. AOPM, 69, f. 93, 94; 70, f. 57, 58.

54. Els historiadors de Reus havien dit que Francesc Robuster i Sala era nebot de Cristòfol Robuster i Samant: *Vint reusencs il·lustres*, Reus, 1977; J. M. DOMINGO, *Fills...*, p. 17. Una troballa recent a l'ASV, la comunicació de la qual agraeixo al professor Bertrand Dompnier, ve a confirmar-ho: una carta de Cristòfol al papa el 1593 en la qual recomana una petició d'"el vescovo di Elna, mio nipote": Congregació de Regulars i Bisbes, *Positiones*, 1593-C, s.f. Sembla que, a més, els dos

Francesc estudià a Tarragona i manté sempre relacions amb la ciutat de Reus, on serà enterrat al convent dels carmelites que ell mateix havia contribuït a fundar⁵⁵. El 1578 Francesc ja és ardiaca de Santa Maria del Mar de la catedral de Barcelona. El 1588 gaudeix *in comendam* de les rendes del priorat de Sant Jaume de Frontanyà⁵⁶. Esdevé jutge del tribunal episcopal de Barcelona i, després, vicari general de la diòcesi. Durant l'any 1581, és àdhuc president de la Diputació del General. Promogut bisbe d'Elna el 7 de gener de 1591⁵⁷, ocupa la seu fins el trasllat a Vic el 1598⁵⁸.

El pontificat de Francesc Robuster a Vic, fins a la seva mort el 27 de gener de 1607, està dominat pels conflictes constants amb el capítol i, sobretot, per la intervenció personal del bisbe en les lluites entre nyerros i cadells que devasten la diòcesi. El 1602 ha de marxar de la ciutat alhora que un dels seus procuradors es troba implicat en l'assassinat d'un ardiaca de la catedral⁵⁹. Robuster persegueix els nyerros amb tanta tenacitat que hom l'anomena el «Cadell gros» i que, durant la seva estada a Vic, diu Xavier Torres, els cadells són anomenats correntment els «robusters» a causa de la protecció episcopal⁶⁰.

LAURA ROBUSTER

La dona més notable de la família Robuster és Laura, el nom de la qual és sovint italianitzat en els documents com « Robusteria ». Va néixer a Roma cap al 1530⁶¹, filla de Francesc Robuster i d'Alessandra Pissana. Els documents precisen sempre que és «filla legítima», la qual cosa permet sospitar la presència a Roma d'un membre laic de la família Robuster

homes han tingut negocis en comú: ASV, NS, 464, s.f., acte davant notari de la Cambra Apostòlica, l'11-04-1595.

55. A. BOFARULL, *Anales...*, p. 135, 145-149, 226. Vegeu també Arxiu Històric Comarcal de Reus, Comunitat de Preveres de Sant Pere, Reg. 1651, f. 18 et 27, on Francesc és esmentat com nascut a Reus.

56. E. ZARAGOZA, "Documentos...", p. 165.

57. Tanmateix, la presentació de Felip II està datada el 17 de juny de 1589; AMAEM, SS, 7, f. 105 i 110.

58. AMAEM, SS, 13, f. 154.

59. Luis B. NADAL, *Episcopologio de Vich*, Vic, 1904, T. III, p. 164-168, 178.

60. Xavier TORRES, *Nyerros i Cadells: Bàndols i bandolerisme a la Catalunya Moderna (1590-1640)*, Barcelona, 1993, p. 201-223.

61. Ja és "septuagenària" el 1601; AOPM, 70, f. 206.

abans de l'arribada del canonge Francesc Robuster. Laura és, en tot cas, cosina germana de Cristòfol Robuster, el qual, almenys després del seu retorn d'Oriola, viu a casa d'ella, al Campo Marzio de Roma, al costat de Santa Lucia della Tinta⁶².

Laura havia emparentat amb una altra important família catalana en casar-se amb un mercader resident a Roma, Pere de Cordelles⁶³. Van tenir un fill, de nom Juli Robuster i Cordelles, tot i que a vegades, en alguns documents, els seus noms apareixen invertits. En enviudar, Laura continua vivint a Roma, dedicada a les seves devocions personals i a l'administració d'una considerable fortuna, fins a la seva mort, el 12 d'abril de 1606⁶⁴.

En efecte, els successius testaments de Laura mostren la importància dels seus ingressos⁶⁵. Institueix hereus l'hospital i l'església de Montserrat "de la Nació de la Corona d'Aragó". En aquesta església, funda una missa diària i dues misses anuals d'aniversari⁶⁶. S'eleven a mil les misses que seran dites el més ràpidament possible després de la seva mort, de les quals almenys cent abans de l'enterrament, a diversos altars privilegiats de les esglésies romanes més importants, les set basíliques incloses. El 1599 Laura dona a l'hospital un cens de 2000 escuts anuals a fi de sufragar les misses⁶⁷.

Laura sembla ser conscient de què és l'última representant a Roma d'una família notable i utilitza els mecanismes de l'època per perpetuar-ne la memòria. Una gran part de la seva riquesa es destina a redecorar la capella del Sant Crucifix de l'església de Montserrat de Roma⁶⁸. Laura hi fa escul-

62. ASV, NS, 464, s.f. còpia de l'original de diverses obligacions entre el bisbe d'Oriola i Laura Robuster. Vegeu també AOPM, 2252, testament d'Alexandra Pissana, 1556. Laura s'encarrega d'administrar les propietats de Cristòfol tant durant l'estada d'aquest a Oriola com després de la seva mort.

63. Algunes branques dels Cordelles, provinents de la "ciudadania honrada", esdevenen nobles el 1599 i el 1600; Pere MOLAS i RIBALTA, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, Barcelona, 1996, p. 130-131.

64. AOPM, 70, f. 44.

65. AOPM, 69, f. 340; 70, f. 207-212; 1068, f. 195, 203-206; la donació *inter vivos* del cens a 70, f. 206-207; sobre la gestió de l'herència, 70, 155 et 176.

66. AOPM, 70, f. 9 et 155.

67. AOPM, 69, f. 161; 70, f. 87.

68. M. Carbonell i J. Garriga han subratllat la importància d'un grup de canonges i eclesiàstics de Tarragona, entre els quals Lluís Gabriel Robuster, en la introducció de formes arquitectòniques del Renaixement italià a Catalunya. La presència a Roma dels Robuster pot haver influenciat aquest intercanvi artístic? Joaquim GARRIGA, *L'època del Renaixement, segle XVI*, Barcelona, 1986, p. 179-181; Marià CARBONELL, *L'escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona, 1986.

pir la sepultura de la família Robuster, amb una làpida de marbre encara avui visible. Hi són enterrats Francesc, Gabriel, Cristòfol i, arribat el dia, la mateixa Laura. Aquesta deixa un Sant Crist i un llegat de 1000 escuts per la decoració de la capella durant els sis anys posteriors a la seva mort.

El 1597 la confraria de Montserrat no havia acceptat que Cristòfol fos enterrat a la capella mateixa, considerant que la família Robuster no l'havia dotat. Cristòfol havia trobat sepultura davant la capella, però no a dintre d'ella. D'aquí provenen els llegats de Laura i la seva voluntat, formulada ja en el primer testament, el 1599, de què la capella sigui anomenada en endavant «*Capella delli Robustier*» i de què, llevat d'algun amic de la família, només els Robuster hi puguin ser enterrats⁶⁹. Al testament de 1606, Laura dóna un quadre, perquè sigui exposat «*nella mia capella che stà a Montserrat*» o a la sagristia. A més, ordena traslladar-hi les despulles dels seus avantpassats i que s'instal·li a la capella un vitrall amb l'escut dels Robuster. La Congregació accepta les últimes voluntats de Laura: amb càrrec als seus llegats, el 1610 la capella és estucada i emblanquinada i, el 1612, dotada d'un altar amb balustrada⁷⁰.

A més d'instituir hereva l'església de Montserrat, Laura distribueix els seus béns entre el personal de servei, diversos monestirs i confraries i constituint dots per noies joves⁷¹. A Roma, Laura només sembla deixar una neboda, Sor Maria Robusteria, monja del monestir de Monte Citorio, que rep 30 escuts anuals per poder viure sempre al monestir, un gran nombre de peces de roba i alguns quadres de temàtica religiosa⁷².

Cal dir que el fill de Laura, Juli Robuster i Cordellas, torna a Catalunya per fer carrera eclesiàstica: canonge de Tarragona el 1580, infermer d'aquesta catedral el 1582, esdevé posteriorment xantre i canonge de la de Barcelona⁷³. Juli mor el 1607, poc després de la seva mare, sense haver cobrat els 2000 escuts que Laura li havia llegat al testament. Però el 1603 ha tingut una filla, Àngela Robuster, que en entrar al monestir de Santa

69. AOPM, 1068, f. 195; el 1601, parla encara de "sua capella", f. 203. Vegeu també AOMP 70, f. 63, 135v ; 1068, f. 199; 1637 f. 46.

70. AOPM, 69, f. 93; 70, f. 57.

71. AOPM, 70, f. 44, 66; 1068, f. 214-216.

72. AOPM, 70, f. 65v, 97, 212; 1068, f. 195.

73. Ja existia un Jaume Cordelles canonge de Barcelona el 1580; Francesc Robuster i Sala aleshores era ardiaca: Àngel FÀBREGA i GRAU, *La vida quotidiana a la catedral de Barcelona en declinar el Renaixement. Any 1580*, Barcelona, 1978, p. 26.

Magdalena de Barcelona ha pres el nom de Laura Cordelles. Els responsables de la fàbrica de l'església romana de Montserrat refusen de pagar-li, perquè no la consideren hereva legítima de Juli, atès que és filla d'eclesiàstic. Fins el 27 d'agost de 1644 no s'arriba a un acord entre els executors testamentaris de Juli Cordelles i l'església de Montserrat: aquesta paga 1600 lliures barceloneses a la religiosa a canvi de la seva renúncia a tota altra pretensió⁷⁴.

CONCLUSIONS

A les biografies que hem presentat hi ha alguns trets comuns:

- 1.- Els membres de la família Robuster s'ajuden mútuament per obtenir càrrecs, la qual cosa és un indicatiu d'una estratègia de promoció familiar.
- 2.- Es tracta d'una família rica, com ho proven els béns acumulats per Cristòfol i per Laura Robuster. En el cas de Cristòfol, la seva fortuna està formada per diverses rendes eclesiàstiques. Tots els clergues de la branca romana obtenen, a l'inici de la seva carrera, una canongia, que els dona una base econòmica segura per abordar ulteriors promocions.
- 3.- La promoció familiar dels Robuster és paral·lela a llur inserció en una xarxa de relacions a Roma, relacions que passen a través de l'ambaixada de Felip II a Roma i de la Congregació de la Corona d'Aragó amb seu a l'església de Montserrat, que aplegava els naturals d'aquesta Corona residents o de pas per Roma⁷⁵. Montserrat és un centre de sociabilitat, on els Robuster ocupen un paper preminent.
- 4.- Si l'existència de nissagues en els capítols catedralicis és molt freqüent, en el cas dels Robuster hi ha dos trets singulars: el suport del rei i els contactes a Roma. Carles V nomena Francesc procurador i sol·licitador dels seus afers i Felip II el manté en el càrrec; a la generació següent, Felip II designa Gabriel procurador, mentre que Cristòfol i Francesc arriben a bisbes. En canvi, les conseqüències

74. AOPM, 69, f. 96; 70, f. 96, 97, 176.

75. Justo FERNÁNDEZ ALONSO, "El Lugar Pío de la Corona de Aragón", *Anthologica Annu*, 44 (1997) p. 569-590; "Las iglesias nacionales de España en Roma. Sus orígenes", *ibid.* 4 (1956) p. 9-96.

negatives de l'exercici del poder episcopal per Cristòfol a Oriola i Francesc a Vic no poden ser alienes al declivi de la família en el terreny eclesiàstic al segle XVII, en el qual, a més, s'extingeix la branca romana. Quan Juli Robuster i Cordelles s'estima més prosseguir la seva carrera eclesiàstica a Catalunya que no pas a Roma, les esperances de promoció de la família es troben afeblides. La pèrdua del favor reial i l'absència de clergues de la família a Roma seran determinants.

- 5.- Roma, autèntica capital de l'Església de la Contrareforma, aplega clergues i agents de tota la Catolicitat, tant polítics com eclesiàstics o comercials. Des d'aquest punt de vista, la Cúria apareix com el lloc ideal per prosperar, fer fortuna i obtenir càrrecs, ja sigui per mediació de l'ambaixador del rei o de la burocràcia pontifícia⁷⁶. La família Robuster aprofita els seus contactes a Roma, tant en els assumptes privats⁷⁷ com en els càrrecs oficials.
- 6.- El concili de Trento (1545-63) no sembla haver canviat gaire els costums de la família Robuster. Felip II accepta els serveis de Francesc i de Gabriel tot sabent que no residiran a la catedral, on tenen les canongies. Només amb l'episcopat el rei és concloent: l'exemple de Cristòfol demostra que el rei vol que els bisbes resideixin.
- 7.- En suma, podem concloure que en el cas dels Robuster el benefici eclesiàstic és un mitjà de promoció per accedir a càrrecs i a ingressos superiors, a condició de no perdre el favor reial. Posem un exemple: el 1556, Francesc Robuster, en qualitat d'infermer de la catedral de Tarragona, per mediació del seu procurador, el canonge de Tarragona Pere Robuster, cedeix en emfiteusi el poble de Mas de l'Abat amb els seus habitants i jurisdicció al mercader de Reus Pere Robuster i als seus successors. És a dir, enriqueix la seva família en detriment de la seva dignitat d'infermer. L'operació té lloc, quan l'arquebisbat de Tarragona està vacant i, per tant, és el capítol que dirigeix la diòcesi⁷⁸.

76. Thomas J. DANDELET, *La Roma española (1500-1700)*, Barcelona 2002.

77. Per exemple, Cristòfol obté un breu de Climent VIII que ordena a Rafel Enveja, xantre de la catedral de Tarragona –i possiblement parent seu–, pagar-li les pensions que li deu: ASV, NS, 464, s.f.

78. ASV, NS, 464, s.f., declaració del jutge del capítol *sede vacante*, Tarragona, 22-06-1556.

Però a la família Robuster semblen ser els eclesiàstics i no els laics els qui obtenen els càrrecs més importants. L'estratègia sembla clara. Els membres de la família cerquen les més altes dignitats dels capítols catedralicis, la qual cosa els deixa, d'altra banda, en una situació pre-episcopal. Cal recordar que Felip II prohibeix la resignació de diòcesis, que es reserva el poder de nomenar personalment els bisbes i que l'exerceix de tal manera que la presència de dos membres d'una família a l'episcopat és una excepció.

Des d'aquest punt de vista, un cas extraordinari, comparable en molts aspectes al de la família Robuster, és el de la família Cassador estudiada per Joan Bada: nissaga de canonges i de mercaders de Barcelona, dona quatre bisbes entre 1546 i 1583⁷⁹. Al segle XVI trobem famílies com els Cassador o els Robuster, d'origens burgesos o de la baixa noblesa, que consideren en llurs estratègies que el nomenament a les més altes dignitats eclesiàstiques, sobretot a les dels capítols catedralicis, permet una eficaç promoció social. Si un d'aquests dignataris es distingeix per les seves qualitats, els seus mèrits o els seus contactes a la Cort, pot esperar un bisbat. Podrà aleshores afavorir millor la carrera eclesiàstica d'alguns dels seus parents. La particularitat dels Robuster és la seva habilitat per utilitzar el trampolí romà com a plataforma per a la promoció.

Així, a la Catalunya i en general a l'Espanya de la segona meitat del segle XVI, més que no pas de nissagues episcopals, ens trobem en presència de nissagues eclesiàstiques i, més precisament, capitulars o catedralícies. Els Robuster representen sense cap dubte un dels exemples més brillants d'aquestes famílies, la promoció social de les quals passa no només per una certa política matrimonial, sinó també per una estratègia eclesiàstica que vol assegurar les millors prebendes pels clergues de la família.

79. Joan BADA, *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, Barcelona, 1970, p. 96-99. Vegeu també Mª Adela FARGAS PEÑARROCHA, *Família i poder a Catalunya, 1516-1626. Les estratègies de consolidació de la classe dirigent*, Barcelona, 1997, p. 453.